

1907-2007: un segle de relacions filològiques germanocatalanes. Conversa entre Antoni M. Badia i Tilbert D. Stegmann

L'any 2007 coincideixen dos esdeveniments importants per a la cultura catalana: el centenari de la fundació de l'Institut d'Estudis Catalans –acadèmia catalana de les ciències i autoritat normativa per a la llengua catalana—i la presentació de la cultura catalana com a invitada d'honor a la Fira del Llibre de Frankfurt.

La creació de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) el 1907 tingué lloc poc després del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906), que va representar al mateix temps l'amplíssim suport social al català com a vehicle d'una cultura moderna i el seu reconeixement internacional.

Des d'aquell mateix moment, la relació entre els romanistes germànics i la lingüística catalana ha estat especialment intensa, i el consell de redacció de *Transfer* ha cregut que valia la pena deixar constància d'aquesta llarga i fecunda relació amb una conversa entre dos dels seus més destacats representants.

El Dr. Antoni M. Badia i Margarit (Barcelona, 1920) –el nostre interlocutor **B**—és un dels més eminents filòlegs catalans i un dels més coneguts internacionalment. Ha estat catedràtic i rector de la Universitat de Barcelona i president de la Secció Filològica de l'IEC. Entre altres distincions, va rebre el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes (2003). Actualment dirigeix la revista *Estudis Romànics*, de l'Institut d'Estudis Catalans.

El Dr. Tilbert Dídac Stegmann (Barcelona, 1941) –el nostre interlocutor **St**— és segurament l'impulsor més actiu de la catalanística germànica recent. Fou professor de la Universitat de Berlín i actualment ho és de la Universitat de Frankfurt. Promogué la creació de la Deutsch-Katalanische Gesellschaft (1983) i per la seva llarga activitat de difusió de la cultura catalana ha rebut el Premi Internacional Ramon Llull de l'any 2006.

Agraïm sincerament que hagin volgut participar en aquesta conversa sobre el passat i el futur de la catalanística germànica, que oferim als nostres lectors com una pàgina especialment interessant de la projecció internacional de la cultura catalana.

Isidor Marí

- **B:** Malgrat no ésser una llengua que recolzés en una estructura d'estat sobirà, el català no començà malament la seva trajectòria filològica: Friedrich Diez, tingut tradicionalment pel fundador de la "*romanische Philologie*", ja a la 2a edició de la seva "*Grammatik der Romanischen Sprachen*", del 1856, afirmà que bé se'l podia considerar una **llengua**. Fou gairebé per atzar que vaig descobrir el canvi d'actitud de Friedrich Diez respecte al català, en llegir, fa molt de temps, "Das Katalanische in den Werken von Friedrich Diez", un article d'Eva Seifert a la Miscel·lània Rubió i Lluch (Barcelona, 1936), cosa que em produí una onada de simpatia tant envers Diez com envers Seifert. Et plaurà de saber que vaig conèixer-la personalment en un congrés a Salamanca el 1955.
- **St:** I fixa't que a la 5a edició (del 1882) el mateix text de la 2a reapareix amb el format de capítol individual, com en el cas de les altres llengües, donant-li així al català la total equiparació al francès, l'italià o l'espanyol. Mala sort que després Meyer-Lübke no s'hagués deixat portar directament per aquest camí.
- **B:** Els primers romanistes alemanys (i l'exemple més clar és el del mateix W. Meyer-Lübke) partien, més que de les llengües, dels estats que donaven el nom a aquestes llengües: Portugal, Espanya, França, Itàlia i Romania. Tot al més, feien la concessió del provençal (gràcies a la llengua dels trobadors), i això afavoria, indirectament, el català (que adquiria més anomenada), però, segons com, també el perjudicava, perquè així restava estancat com un dialecte del provençal.
- **St:** Tens raó en el que dius de la visió estatalista que condiona la percepció de les llengües com a tals o com a dialectes. Recordem només que, quan Catalunya-Aragó formava un reialme que tothom tenia present quan pensava en els països europeus, es publicava amb tota normalitat aquell preciós *Vocabulari català-alemany* de l'any 1502, imprès per l'alemany Johann Rosenbach, a Perpinyà, un diccionari gairebé incunable. El català i l'alemany eren per a tothom dues **llengües**. I el nostre trobador alemany Oswald von Wolkenstein es preciava en una famosa cançó seva de 1415 que entre les deu llengües que sabia parlar hi eren "*französisch, mörisch [àrab], katlonisch und kastilian*" (en la grafia antiga). La redistribució política posterior de les fronteres estatals tapa les orelles i els ulls als observadors de les llengües. Encara que si mires el *Grundriß einer Geschichte der menschlichen Sprache nach allen bekannten Mund- und Schriftarten* [Esbós d'una història de la llengua humana a partir de les parles i escriptures conegudes] de J.C.C. Rüdiger, publicat a Leipzig el 1782 (per cert, poc conegut), allà diu: "*Von den Provincial-Mundarten weicht die aragonische wenig, die valencische etwas mehr, die catalonische aber am meisten ab*" [L'aragonès es distancia poc dels dialectes provincials; el valencià un poc més i el català en canvi al màxim]; Rüdiger, 70 anys abans de Diez, deu notar que al català no li va bé la classificació com a "Mundart".
- **B:** En canvi, els col·laboradors del *Gröbers Grundriss* del 1888 i del 1904-06 (2a edició) eren més realistes. És cert que distingien les llengües anomenades

llengües (*Die spanische Sprache*) i les que no s'atreuen a anomenar llengües (*Das Catalanische*), però aquest era presentat amb el mateix rang que aquelles (tipus de lletra, estructura de l'article, etc.): tot era igual. Sempre he pensat que els enunciats de les llengües en el *Gröbers Grundriss* són un model de finor i de delicadesa, que suscita l'agraïment de molts.

- **St:** La designació "*Das Katalanische*" no significa restar-li estatus de llengua al català. Ho demostra que dues pàgines més enllà de l'inici de l'article dedicat al català, el pròxim apartat titula "*Entwicklung der catalanischen Sprache*". I l'article següent, dedicat a l'espanyol, ho deixa ben clar que les "províncies catalanes" no formen part del territori lingüístic de l'espanyol.
- **B:** El català tingué sort amb Bernhard Schädel de la universitat de Halle an der Saale. Com feien altres *Privatdozenten*, ell havia començat a Itàlia, passà a Mallorca i potser hauria continuat cap a Castella, Portugal... Però s'enamorà de Mallorca i s'entengué bé amb el vehement mossèn Alcover (i el temperament dels mallorquins i el paisatge...; i potser també –per què no?– hi veié possibilitat que li sortís alguna feina?). Ja abans d'obrir-se el Congrés, la seva popularitat entre els catalans s'acresqué notablement en difondre's l'excursió dialectològica que Alcover i ell mateix feren, unes setmanes abans (del 31 de juliol al 13 de setembre), en la qual recorregueren tota la Catalunya pirinenca. Enguany ha aparegut una nova reedició del diari (tan pintoresc com científic) que Alcover anava redactant *sur place* en el decurs de l'excursió. Pel que fa al Congrés pròpiament dit (el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana, octubre de 1906), Schädel hi pesà molt i hi presentà una comunicació que no era res de l'altre món, però que animava la gent a treballar i les institucions a responsabilitzar-se'n. I, de més a més, "era alemany", cosa que també ajudava molt a l'empresa de tots.
- **St:** Sí, la influència activadora de Schädel, a través de mossèn Alcover –que el seguia incondicionalment i projectava la seva figura a través del *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*—, fou molt forta en el I Congrés, encara que la comunicació que diu ("*Über die Zukunft der katalanischen Sprachstudien*") no la va poder presentar ell (per raons familiars que el van fer tornar a Alemanya). Schädel havia començat el 1903 a publicar els utilíssims resums sobre les novetats en el camp de la llengua i literatura catalanes al *Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der romanischen Philologie*, cosa que va continuar fins al 1908 quan la desavinença amb els becaris de filologia catalana que ell havia fet venir a estudiar a Halle fan baixar fortament la seva motivació pels temes catalans. Encara publica un llarg article sobre "*Die katalanischen Pyrenäendialekte*" al primer número de la seva nova revista *Revue de Dialectologie Romane*, el 1909, però després només tenim una ressenya del nou diccionari Langenscheidt català-alemany de Eberhard Vogel, de 1911, i ja res més fins que el 1921 Alcover li torna a publicar una proposta d'organització de les entrades del Diccionari en el *Bolletí*. Per cert, Eberhard Vogel era un altre dels

catalanistes molt actius a inicis del segle XX: a part de fer el diccionari va traduir vàries novel·les catalanes de l'època a l'alemany. I no oblidem un altre gran nom, Hugo Schuchardt, del qual poc es recorda que el 1906 publicà un article "*Zur Verbreitung des Katalanischen*" a la *Zeitschrift für Romanische Philologie*.

- **B:** Schädel fundà la *Société de Dialectologie Romane*, i hi donà càrrecs i responsabilitats importants a Alcover. La "*Société*" no durà molt, a causa de l'inici de la Primera Guerra Mundial, però marcà un camí que ja ningú no deixaria de seguir. La prova la tinguérem ben aviat. Quan, després de la postguerra de 1918, Adolphe Terracher i Oscar Bloch fundaren la *Société de Linguistique Romane* (1924), canviaren el nom de l'associació de Schädel, però la nova associació era de la mateixa "mena" que la de 1909-1914. Només hi havia un camí: el que havia fressat Bernhard Schädel.
- **St:** Com ja mencionava, a Schädel el tenim una mica perdut per a la catalanística a partir del 1911 quan és nomenat professor a Hamburg, a l'Institut Colonial que després de la Primera Guerra Mundial formarà part de la nova Universitat de Hamburg. A l'Institut Ibero-americà Schädel s'haurà de dedicar més a tota Espanya i a Iberoamèrica. Però tens raó que a Hamburg els seus col·laboradors Fritz Krüger, Rudolf Grossmann i Wilhelm Giese (amb els dos últims jo encara he estudiat) també perseguien la línia catalanística i van fer aportacions ben valuoses. Però la "línia de Hamburg", per dir-ho així, va quedar acabada després de la Segona Guerra Mundial. Quan jo hi estudiava als anys seixanta només el lector d'espanyol, el valencià Josep Maria Navarro, em va poder transmetre un petit impuls de catalanisme proposant-me de participar en el Col·loqui de Llengua i Literatura Catalanes d'Amsterdam, el 1970, on et vaig conèixer.
- **B:** Honestament, voldria reprendre el record que hem dedicat a W. Meyer-Lübke. Per tant, torno enrere un instant. El gran romanista, fidel a la seva concepció de la romanística (en la qual, ultra la indispensable visió de conjunt, canalitzà sobretot els seus esforços particulars vers el francès i l'italià), no abandonà les altres llengües romàniques, i em plau de citar com a exemple el mateix català (i justament quan ell encara continuava considerant-lo un dialecte del provençal). I bé, publicada l'acta de consagració de la catedral d'Urgell (datada de ca. 860), que conté centenars de noms de parròquies que revelen llur forma i llur pronunciació en *vulgar català* del segle IX, el mestre Meyer-Lübke no vacil·là a dedicar-hi un consciencios article, que aparegué al *Butlletí de Dialectologia Catalana* (1923). Vist anys després, aquest gest avui pot semblar premonitori de la gran mutació que sense trigar experimentaria el nostre romanista. En efecte, Meyer-Lübke i la seva família foren acollits a Alforja (Baix Camp) l'any 1923, durant la greu inflació del marc alemany dels primers anys vint. Treballador com era, es documentà i redactà el llibre *Das Katalanische* (publicat a Heidelberg el 1925). Com és sabut, Meyer-Lübke hi reconeixia sense ambages que el català era una llengua romànica independent, que gravitava, això sí, en el món gal·loromànic. Fou el gran canvi d'un gran mestre.

- **St:** Es pot dir efectivament que el 1925 la darrera barrera d'incloure el català en igualtat de drets entre les llengües romàniques havia caigut. I la romanística alemanya es dedicava d'una manera bastant normalitzada al català durant els anys següents – fins a la Segona Guerra Mundial, que va significar una disminució de les possibilitats de publicació pels romanistes alemanys, també en el camp català.

- **B:** Em sembla molt encertat això que acabes de dir: amb la publicació de *Das Katalanische* de Meyer-Lübke, queia la barrera que discriminava una de les llengües romàniques. Encara que sembli inversemblant de relacionar-ho, el fet és que el decenni 1920-1930 marca el començ d'una època fructosa i serena en les nostres dues cultures, la qual, ultra una profunda reflexió (que intueixo, però que ara no sabia comentar), es manifesta significativament en dues activitats fins a un cert punt paral·leles: per part de la catalanística alemanya, la monografia sobre el parlar de l'Alguer (que en realitat era una excel·lent gramàtica històrica catalana) de Heinrich Kuen (Erlangen), i, per part de la romanística catalana, el Suplement català al *Romanisches Etymologisches Wörterbuch* de Meyer-Lübke, per Francesc de B. Moll (que tant aprofità aquell en la 3^a edició del *REW*, que aparegué el 1935). És curiós que ambdues obres fossin publicades dins la mateixa revista (*Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura*, de Barcelona) i pràcticament en els mateixos anys vint i trenta del segle passat. Sovint penso en aquesta coincidència de Kuen i Moll, que ara m'ha tornat a venir al pensament.

- **St:** M'alegro que mencionis a Heinrich Kuen amb qui vaig tenir un tracte molt agradable quan jo arribava de professor assistent a la Universitat d'Erlangen-Nürnberg i que vam anomenar President d'Honor al teu costat en el moment de fundar la Deutsch-Katalanische Gesellschaft. Però passant a una època ja menys allunyada: com veus tu l'aportació alemanya a la catalanística durant els anys que als Països Catalans obrava la repressió franquista?

B: La impressió que ens produïa el contacte personal amb col·legues i amics alemanys en els anys quaranta i cinquanta era que tots estàveu molt preocupats, tant per la postergació en què malvivien la llengua i la cultura, com per la consternació dels qui, essent-ne professionals (i engatjats), ens sentíem alhora afectats i impotents. Si m'ho permets, t'explicaré el que em passà a mi mateix. Hans Rheinfelder (de Munic), un dia que m'instà molt que li contés totes les meves dificultats a la Universitat i al país, se'n quedà tan trasbalsat, que cuità a gestionar-me un nomenament de *Gastprofessor* a la Universitat de Munic, que fou efectiu en tres semestres (entre 1959 i 1960). Tot, perquè "aquella vida no es podia resistir!". En la mesura que podíem suportar-ho (i que, és clar, també ho suportàvem), fou una època de treball eficaç, entre vosaltres i entre nosaltres, com es posa de manifest repassant les actes dels congressos de romanística i, en general, la bibliografia de catalans i de catalanòfils corresponent. També una època

d'aprofundir relacions personals i amistats. I aviat, a partir de 1968 (any del Col·loqui de Català d'Estrasburg), s'iniciaven les tasques de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes i les associacions paral·leles d'altres països, entre les quals tu has tingut un paper fonamental pel que fa a Alemanya.

- **St:** Les noves "línies" de la catalanística alemanya que actualment són les més actives són les que surten des de Tübingen, amb l'activitat del lector de català Antoni Pous i el munt de deixebles que va guanyar pel català (Hösle, Schlieben-Lange, Jens Lüdtke, etc.) i les de Freiburg pel que feia al Lull Ilatí amb el Raimundus-Lullus-Institut. A Viena des que Georg Kremnitz hi és catedràtic hi ha un gran nombre d'estudiants que es llicencien amb temes catalans. I pel que toca a mi mateix vaig començar a Erlangen-Nürnberg com ja he dit, i després a Berlín, on vaig poder organitzar les Setmanes Catalanes a Berlín amb un Col·loqui de Sociolingüística Catalana i més tard les Setmanes de Karlsruhe del 1983, en les que vas participar tu, fundant conjuntament amb en Ramon Aramon i Serra amb les vostres paraules la nostra "*Deutsch-Katalanische Gesellschaft*". Amb el nom de "*Deutscher Katalanistenverband*" és ara l'associació que reuneix els científics alemanys catalanistes. I després vaig fer tot el que podia des de Frankfurt, des de l'any 1981 amb la fundació de la Biblioteca Catalana i la *Zeitschrift für Katalanistik* fins avui que ens preparem per al gran esdeveniment de l'any 2007 on la cultura catalana (i doncs també la catalanística) serà Convidada d'Honor (*Guest of Honor at the Frankfurt Book Fair*) de la Fira del Llibre de Frankfurt. Vist des d'aquí: Què et semblen les relacions entre la romanística alemanya i la catalanística, ara, 100 anys després de la "empremta alemanya" al I Congrés Internacional de la Llengua Catalana del 1906?
- **B:** Hem arribat al punt culminant de la nostra conversa: tots els qui ens dediquem a la llengua i a la cultura catalanes avui ens sentim interpel·lats pel centenari del I Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906) i per la ja imminent Fira del Llibre de Frankfurt (2007), en la qual la cultura catalana serà Convidada d'Honor. I si la crida ja no deixa indiferent ningú que vetlli de prop el camp de la nostra llengua, és obvi que, per als especialistes catalans i alemanys, el toc d'alerta té una ressonància sense parió, tant perquè el Congrés de 1906 es dugué a terme sota l'orientació d'un filòleg alemany que hi aportà elements decisius, com perquè la Fira del Llibre es reuneix justament a la ciutat alemanya de Frankfurt. D'antuvi, la catalanística alemanya viu una de les èpoques més brillants de la seva història, en l'ensenyament, en la recerca i en la propagació del missatge, de manera que la commemoració s'opera en un terreny adobat que en doblarà els efectes que hauríem pogut imaginar. Per fortuna, les relacions entre les dues romanístiques (l'alemanya i la catalana) són avui immillorables (pels intercanvis universitaris; per les reunions, col·loquis i congressos, i per l'abundor de publicacions), i tot permet d'esperar un demà més assolit per a la catalanística dels nostres països.

Segonament, tenim el repte de la Fira de Frankfurt. Per la nostra part, confiem que els organitzadors alemanys hi hauran fet la bona feina que solen fer en aquests casos. Quant a la part de Catalunya, hem de confessar que ens movem en un món d'incerteses i se'ns fa difícil de respondre. D'entrada, fa uns mesos que sofrim una situació política inestable (canvis de govern, eleccions recents, manca de plans i de càrrecs, espera forçosa de nomenaments, etc.). Circumscrivint-nos a aspectes més concrets de la Fira, sempre estem pendents de si el concepte de 'cultura catalana' que aplicaran els responsables vol dir 'expressada en català' (o si també comprèn el castellà escrit per autors catalans, etc.) o si els editors han de pesar més que els autors, etc. Les darreres declaracions de responsables (que avui ja no ocupen llur càrrec) feien creure que "la cultura escrita en català seria molt respectada". Acabi com acabi, a Catalunya esperem que a la Fira de Frankfurt la literatura en català viurà un moment gloriós en la seva història. Ja en tornarem a parlar un dia, i espero que serà per a felicitar-nos-en.

Per la meua part, no voldria cloure aquesta agradable conversa sense recordar que, fa 17 anys, exactament el dia 7 de novembre de 1990, tu, estimat amic Til, i jo mateix, rebérem plegats els "Guardons CIEMEN 1990" [CIEMEN és el "Centre Internacional Escarré per a les Minories Ètniques i Nacionals"]. Tu fores presentat per Max Cahner i el guardó et fou lliurat per Aureli Argemí, secretari general del CIEMEN. Pel que fa a mi, em presentà Enric Casassas i em lliurà el guardó Jaume Farriol, president de l'entitat. Només cal que ens diguem i ens repetim, l'un a l'altre: "Que per molts anys puguem continuar empenyent la cultura catalana i desenvolupar els ajuts que, en aquest noble combat, ens han fornit les cultures dels nostres dos països!"